
V zájmu strany?

Pátý díl Českého století se zaměřuje na případ Rudolfa Slánského a především jeho předeheru, kdy by se napjatá atmosféra mezi soudruhy dala krájet. Námět ze seriálu vybírá a rozvíjí tu část, jež přináší srozumitelnou charakteristiku politického teroru 50. let. Ukázky doplníme o další materiály, které žáky a studenty vedou k pochopení významu politických procesů a k náhledu na dobovou společenskou atmosféru.

Materiály

- **video 1:** Josef Urválek - záznam z roku 1950 (*Svět ve filmu 21/1968*, KRÁTKÝ FILM PRAHA a.s., 1968)
- **pracovní list 1:** Projev prokurátora Josefa Urválka
- **pracovní list 2:** Komiks (Pavel Kosatík, Vojtěch Mašek: *Jak Gottwald zavraždil Slánského*, 2014)
- **video 2:** Hledání zrádce (*České století: Zabíjení soudruha*, r. Robert Sedláček, 2013)
- **pracovní list 3:** Hledání zrádce
- **video 3:** Proces (*Vracenky*, r. Jan Schmidt, 1990)
- **pracovní list 4:** Proces

Cíle

- Žáci se zamyslí nad mechanismem a významem vnitrostranických politických procesů.
- Žáci chápou propagandistický význam politických procesů.
- Žáci identifikují dopady procesů na společenskou atmosféru.
- Žáci prostřednictvím uměleckého ztvárnění nahlédnou lidský rozměr vnitrostranických politických procesů.
- Žáci kriticky nahlédnou různá média, jež nám přinášejí sdělení o historické události/historické postavě.

Časová náročnost

55 minut

ZABÍJENÍ SOUDRUHA: NÁMĚT 1

Instrukce

FÁZE 1 (15 MINUT)

Prokurátorova řeč – práce s dobovou nahrávkou

Námět začíná autentickým filmovým materiálem - řečí prokurátora Josefa Urválka během procesu s Rudolfem Slánským. Žáci sledují ukázkou a mají k dispozici její přepis. Po zhlédnutí rozebírají text pomocí otázek na pracovním listě 1 - s vedením učitele nebo ve skupinách.

FÁZE 2 (10 MINUT)

Analýza komiksových obrazů

Žáci analyzují několik ukázek z komiksového zpracování tohoto dílu Českého století. Vedení otázkami k obrazům se snaží odhalit pozadí politického procesu, jehož oficiální tvář analyzovali v předchozím kroku. Práce s komiksem by měla generovat otázky a narušit obraz o procesu z Urválkovy řeči. Žáci využívají pracovní list 2.

FÁZE 3 (10 MINUT)

Práce s televizní ukázkou

Žáci společně zhlédnou ukázkou ze seriálu České století, jež dává nahlédnout do osobních vztahů funkcionářů a do vnitrostranické atmosféry během politického teroru řízeného z Moskvy. V odpovědích na otázky se zaměřují i na vztah komiksového a filmového obrazu. Využívají pracovní list 3.

FÁZE 4 (10 MINUT)

Práce s filmovou ukázkou

Ukázka z filmu Vracenky je důležitá perspektivou společnosti - diváků, kterou prostřednictvím otázek zdůrazňujeme. Vracíme se tak na začátek námětu k řeči Josefa Urválka a jejímu propagandistickému rozměru. Žáci zaznamenávají své postřehy do pracovního listu 4.

FÁZE 5 (10 MINUT)

Závěrečná syntéza

Prostor pro učitele navázat dalším výkladem a posbírat názory od žáků.

Komentář

Navržený námět doporučujeme realizovat zejména v předmětu dějepis, díky důrazu na různé formy zpracování historické látky (film, komiks, autentický dokument) ho lze taktéž realizovat v estetických výchovách. Analýzou dobového jazyka námět patří i do českého jazyka a literatury.

ZABÍJENÍ SOUDRUHA: NÁMĚT 1

Právě zaměřením na dobový jazyk navržený postup začíná. Žáci s asistencí učitele analyzují řeč prokurátora Josefa Urválka v tzv. procesu s protistátním spikleneckým centrem Rudolfa Slánského. Analytická část práce s ukázkou je rozdělena na dvě části - na formální analýzu filmového obrazu a na práci se samotným textem Urválkovy řeči. Analýza filmového obrazu má poskytnout rámec pro další práci s textem. Identifikace soudního prostoru a rolí jednotlivých aktérů představuje významný kontext pro porozumění textu. Učitel vede analýzu podle zkušeností svých žáků v práci s textem - může například text rozdělit na části a žáci ve skupinách analyzují pouze část, nebo lze při analýze postupovat společně. Případně se někteří žáci mohou věnovat analýze obrazu a někteří analýze textu.

Od analýzy dobového dokumentu námět přechází k analýze současných popkulturních obrazů politických procesů. Jako první z materiálů se nabízí komiks *Jak Gottwald zavraždil Slánského* od autorů Pavla Kosatíka a Vojtěcha Maška. Komiks vychází ze scénáře k seriálu *České století*. Pracovní list přináší několik ukávek z komiksu. Otázky mají vést k postupnému odhalování pozadí politických procesů, narušení schémat, jež jsou přítomna v Urválkově ideologickém textu. Učitel má opět volnou ruku ve volbě formy práce s komiksem. Na některých místech bude třeba analytickou práci doplnit krátkým výkladem, faktografickými poznámkami (záleží na předchozích vědomostech žáků). Při práci s komiksem by měly být zohledněny i mediální aspekty komiksu - autorská licence při přístupu k historickým postavám. Maškův výtvarný styl je výrazný, jeho kresby nejsou jen estetickým ornamentem, ale výrazně přispívají k vytvoření historického významu (například anonymní zobrazování sovětských poradců).

Další filmová ukáзка je klíčovou scénou epizody *Zabíjení soudruha* ze seriálu *České století*. Gottwald a Slánský v osobním rozhovoru odhalují atmosféru uvnitř komunistické strany během politického teroru, který je řízen z Moskvy. V rozhovoru jsou naznačeny možné způsoby chápání vnitrostranických politických procesů jejich přímými aktéry. Důležitým prvkem je bezmocnost vůči vůli Moskvy, respektive Stalina. Obraz nepřítele naznačený v prvním analyzovaném materiálu, projevu Josefa Urválka, zde dostává nové kontury. Studenti by po analýze ukávek z komiksu a seriálu měli být schopni pojmenovat princip hledání "vnitřního nepřítele". Ve spojení se čtením Urválkova projevu by pak mělo být zřejmější, jaký význam mělo odhalení "vnitřního nepřítele" pro revoluční fázi komunistického režimu. Učitel by měl studenty vést ke srovnání filmového a komiksového obrazu. Zdůrazněna by měla být i umělecká licence. Lákavá sonda do vztahu dvou nejmocnějších mužů tehdejšího Československa zůstává fikcí, přestože není v zásadním rozporu se současným stavem historického poznání.

Scéna z filmu *Vracenky* (r. Jan Schmidt, 1990) má poukázat na význam politických procesů pro společnost. Nejde jen o situaci poslechu přenosu ze soudní síně v rádiu, jež zdůrazňuje propagandistický význam celého vykonstruovaného procesu, důležitá je i rodinná situace chlapce. Strach z teroru neovlivňoval jen rodiny komunistických prominentů, ale celou společnost. Dětská perspektiva je vhodným vodítkem porozumění i pro studenty, kteří zatím měli s pochopením a analýzou materiálů problém.

Prostor pro vyřešení nejasností by měla poskytnout závěrečná diskuze, žádoucí je i výměna názorů mezi žáky. Je na učiteli, jak námět doplní výkladem, případně jestli materiály doplní (Doznání apod.).